

“ЦЕЛ САМА ПО СЕБЕ СИ” –
ПСИХОМЕТРИЧНИ СВОЙСТВА
НА СКАЛАТА ЗА МОРАЛЕН
АВТОТЕЛИЗАМ

Георги Гърков*

“AN END UNTO ITSELF” – PSYCHOMETRIC
PROPERTIES OF THE MORAL
AUTOTELISM SCALE

DOI:

George Garkov

Abstract: A variety of empirical approaches and psychometric instruments aim towards the measurement of moral attitudes and behaviors. Beyond the presence of limitations, related to their ecological validity, and conceptual ambiguities, resulting from the operationalization of complex philosophical constructs, many of them ignore the existential aspects of moral behaviour. On the other hand, while moral attitudes and behaviours have been mostly addressed with respect to other-orientedness, self-oriented aspects of morality (upholding one’s own enlightened self-interest) remain addressed to a lesser extent. Therefore, the present study discusses the construct of Moral autotelism (as an expression of morally relevant beliefs, strivings, and behaviors), and outlines the construction of a moral autotelism scale, as an alternative to these approaches.

Keywords: moral attitudes, behaviors, moral autotelism, psychometric instruments.

1. Въведение

Светът оставя пропаст между онова, което е, спрямо онова, което *трябва* да бъде, изискваща самоопределение в ценностен аспект и екзистенциално обяснение (Frankl 2006; Hume 2009). В

* Георги Гърков – докторант в СУ „Св. Климент Охридски“.

„прекосяването“ на тази пропаст се разпознава именно онова, което се обозначава обикновено като „морално“.

През последните десетилетия се наблюдава увеличаващ се интерес към изследването на морала в емпиричната литература. От проучвания върху детерминантите зад изборите на изследваните лица в етически дилеми и сценарии (Christensen & Gomila 2012; Gawronski & Beer 2017) до експериментални подходи, измерващи ефектите върху моралните преценки и просоциалните поведения при предизвикването на онтологичните рамки и свободната воля на изследваните лица (Feldman 2017; Genschow et al. 2023; St Quinton et al. 2023). Същевременно теоретични модели разглеждат моралните поведения като израз на предполагаеми еволюционно обусловени модули, организирани и направляващи афективните им основи (Graham et al. 2013), или според опитите за идентифицирането на „бързи“ и „бавни“ процеси в мозъка (Greene 2023).

От друга страна, доколкото представата за себе си като добър човек е вероятно да притежава известна централност по отношение на структурата на аз-образа и идентичността (Conway 2018; Hilbig et al. 2022; Jennings et al. 2015; Strohminger & Nichols 2014), множество проучвания операционализират морала в контекста на подхода на чертите – или присъствието на цялостни тенденции в поведението отвъд особеностите на отделните ситуации. В емпиричната литература съответно може да се открият разнообразни психометрични скали, опитващи се да измерят едни или други аспекти на моралните нагласи и поведения – като например Консеквенциалистичната скала (Robinson), Оксфордската скала за утилитаризма (Kahane et al.), скалата за Морален характер (Michael Furr et al. 2022), Въпросника за силните страни на характера (Littman-Ovadia et al. 2021), Скалата за Светлата триада (Kaufman et al. 2019) и др.

Отвъд ограниченията, свързани с екологичната валидност (Bauman et al. 2014; Dahl & Oftedal 2019), или концептуалните неясноти, произтичащи от операционализацията на сложни философски конструкти, един основен недостатък зад тези проуч-

вания и разнообразните им методологични съображения обаче е, че моралните поведения се изследват често пъти според насочеността към другите (напр. доколко изследваните лица възприемат другите като „цел“, отколкото като „средство“ за постигане на целите си или дали са склонни да нанесат инструментална вреда върху тях), докато грижата за собственото процъфтяване или отстояването на собственото право на добър живот остава по-слабо адресирана в емпиричната литература.

В този смисъл настоящата статия разглежда скалата за морален автотелизъм като алтернатива на съществуващите подходи към изследването на моралните поведения, която цели да ги обхване в контекста на смисловите цялости, направляващи живота на хората, но и по отношение на въпроса за съгласуването на собственото процъфтяване и колективното процъфтяване в екзистенциален план. С други думи, тя изхожда от разбирането, че отнасянето към другите като автотелични цели – или уважението към присъщото им достойнство и утвърждаването на правото им на лично процъфтяване, не би следвало да противоречи непременно на разбирането за себе си като важен и значим човек, който следва да защитава собственото си право на процъфтяване и да обича себе си.

2. Основни характеристики на моралните поведения

Преди да се премине към обсъждането на моралния автотелизъм като психометричен конструкт, като за начало моралните поведения и черти следва да се разграничат от редица конструкти, които до голяма степен се преплитат с тях, но и демонстрират значителни разминавания в концептуален план.

От една страна, въпросът за емпиричното моделиране на моралните поведения в житейски план до голяма степен се припокрива с темата за личностните черти, доколкото и в двата случая може да се говори за идентифицирането на плътностни разпределения, отразяващи цялостни тенденции в поведенията отвъд особеностите на ситуациите и времевите контексти (Fleeson 2004). Придържането към определена етическа рамка прави поведението на хората по-предсказуемо и стабилно в дългосрочен

план. При все това – макар и привидно сходни на повърхността, в противовес на парадигмата на личностните черти, които свеждат поведението до израз на психични и невробιολογични диспозиции или характеристики на средата, моралните поведения и черти предполагат наличието на целеполагане, надхвърлящо особеностите на отделните ситуации (Banicki 2017). В този смисъл моралните черти може да се разглеждат като по-тясно свързани с преживяването на агентност и се съпътстват от потенциала за критичен размисъл и развитие в рамките на смисъла в живота, докато личностните черти не демонстрират подобен ангажимент като конструктор, макар и да не влизат в противоречие със застъпеността на подобни аспекти.

За разлика от личностните черти, моралните стремежи, насочващи поведението, съответно биха могли да бъдат осмислени от перспективата на опозицията автотелизъм-екзотелизъм (Kerstein 2024). Наличието на автотелизъм в моралната област може да се свърже например с прозрения като първия стоически парадокс *ὅτι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν* – т.е., че добродетелта е единственото благо. Или втората формулировка на Кантианския категорически императив, която предполага „да се отнасяш към човечеството – в твое собствено лице, но и в лицето на другите, преди всичко като цел, а не само като средство“.

Според Арванитис и Стихтър добродетелните поведения – от перспективата на теорията за себедетерминацията, се съпътстват от такъв тип мотивационна структура, която би могла да се характеризира с интегрирана регулация – наличието на такъв тип интернализация, при която, за разлика от простата идентификация, е налице известна съгласуваност между множеството от лични ценности и добродетели; приемането на моралното поведение не просто като нещо ценно, но и като част от собствения аз (Arvanitis & Stichter 2023). При все това един съществен нюанс, на който те обръщат внимание е, че докато упражняването или отстояването на добродетелите би могло да доведе до изпитването на някакво удовлетворение, това не означава, че моралното поведение само по себе си следва да се разглежда в хедонични

категории – като да „пристрастява“ или предизвиква състояние на поток подобно на други типове поведения.

Друго съществено разграничение, което може да се направи за целите на настоящия анализ, касае разликата между моралните, просоциалните и алтруистичните поведения. За разлика от моралните поведения, просоциалните поведения съответстват на една по-специфична категория, включваща такъв тип поведения, които предполагат помощта или увеличаването на ползите за социалните групи на индивида, без да присъства непременно стремеж за това. Пример за просоциално, но не непременно морално поведение би могла да бъде например помощта, оказана на някого в резултат на внезапен прилив на съчувствие или желание да се помогне при забелязването на страданието му. Но ако се помогне на някого не просто защото действащият „се е почувствал загрижен“, а защото човек осмисля помощта спрямо другите като значима част от своя живот, за която е склонен да отделя ресурси и време в противовес на външните обстоятелства, това е същевременно морално и просоциално поведение. Алтруистичните поведения, от друга страна, биха могли да се разглеждат като поведения, при които действията в полза на другите влизат в разрез със собственото съхранение или потенциални ползи, докато просоциалните поведения не изключват непременно отстояването на личния интерес или грижата за собственото благополучие.

Не на последно място, като едно допълнително уточнение, доколкото моралното поведение може да бъде както насочено към подsigуряването на ползи за себе си, така и по отношение на другите, следва да се обърне внимание, че с оглед на концептуални рамки като тази, предложена от „правилото“ на Хамилтън, разграниченията между насочено към другите и насочено към себе си поведение имат по-скоро относителен, не абсолютен характер¹. Правилото на Хамилтън предполага, че алтруис-

¹ Съществуват проучвания, които подсказват например, че хората са по-склонни да вземат предвид общия произход или членовете на близката социална група при оказването на „безусловна“ помощ в противовес на „чуждите“ за тях хора (напр. Burton-Chellew & Dunbar 2015; Levy & Lo

тичните актове се очаква да стават по-силно изразени с увеличаването на генетичната или семейната близост между хората.

1. Структура на моралния автотелизъм

С оглед на разграниченията, направени в предишната секция, един възможен път, по който може да се концептуализира моралният автотелизъм, е като израз на определени убеждения, стремежи и поведения, които си взаимодействат в рамките на преживяването на моралната насоченост. По-конкретно, структурата на моралния автотелизъм обхваща следните елементи:

1) Убеждения, свързани с присъствието на морално значими приоритети в екзистенциален план, или разбирания за достойнството и ценността, които са фундаментално присъщи на човек, в противовес на разглеждането му като средство, което може да бъде употребено и жертвано в името на другите.

2) Стремежи – доколкото моралното поведение преди всичко е въпрос на лично самоопределение, свързано с осмислянето на определени етически принципи и онтологични картини (т.е. разбирания за човешката природа и начините по които се съотнася тя спрямо природата на действителността), това предполага разграничаването на стремежите отвъд тенденциите в поведенията и реакциите. Тъй като моралните стремежи произтичат от възприетата възможност за упражняване на контрол върху собствените избори за поведение и чувството на лична отговорност (Moretto et al. 2011), те биха могли да вземат под внимание условията и ограниченията на средата, но не като фундаментална пречка пред правенето на моралния избор, а по-скоро като потенциално съображение за пътя на проявата му; т.е. човек би могъл да положи усилия да съхрани посоката на личния стремеж или да остане верен на себе си отвъд ограниченията на

2022). От друга страна, при увеличаването на дистанцията между хората е възможно да се усили реципрочността и взаимопомощта (взаимната изгода). Разбира се, по-дълбокият въпрос дали в природата съществува истински алтруизъм няма да бъде адресиран в настоящата статия.

тялото си, личната предразположеност да реагира по определени начини или външните ограничения.

3) Поведения и реакции, свързани с моралните убеждения и стремежи – а именно поведението или афективните реакции, които се наблюдават в практически план. Доколко човек предприема конкретни действия, с които да отстои правото си на добър живот или това на другите; напр. дали се включва в някакви доброволчески инициативи, заема ли позиция срещу несправедливостта или доколко забелязва в себе си присъствието на вътрешно удовлетворение, в резултат на постъпките, с които се ангажира.

Същевременно както беше споменато по-рано, една алтернативна линия, по която може да се разглежда моралният автотелизъм в допълнение на трите аспекта, засяга **насочеността към себе си спрямо насочеността към другите**. Както подсказва втората формулировка на категорическия императив на Кант – автотеличната насоченост предполага не само разпознаването на фундаменталната ценност, присъща на другия, но и разглеждането на себе си преди всичко като цел, отколкото като средство. В подкрепа на интегрирането на грижата за собствения интерес в рамките на структурата на моралния автотелизъм, редица изследвания върху наративите на хора, считани за морални образци, например утвърждават присъствието както на стремежа към себеподобрение или развитието на личните им интереси, така и ангажираността им с общностното процъфтяване (Frimer et al. 2011; Frimer et al. 2012; Mansfield & McAdams 1996; Matsuba & Walker 2005). Взаимодействията между тези два аспекта съответно биха могли да присъстват в житейски план по разнообразни начини – както под формата на взаимно подхранване (себеразвитието като значима предпоставка да се допринесе към общността), така и като изискващи балансиране полярности – а понякога и под формата на ограничаване на агентността в полза на общностната ориентираност, но все пак и двата аспекта демонстри-

рат силна застъпеност в житейските наративи на изследваните лица.

4. Конвергентна и дивергентна валидност на скалата за морален автотелизъм

4.1. Състрадание към себе си

С оглед на това, че застъпеността на обичта и грижата към себе си представлява интегрална част от моралния автотелизъм, на теоретично равнище се очаква да присъстват положителни връзки между айтемите от скалата и състраданието към себе си. Има обаче и резултати, подсказващи разграничение между положителните и отрицателните аспекти на състраданието към себе си (напр. Kotera & Sheffield 2020), което предполага, че скалата за морален автотелизъм е възможно да корелира по различни начини с тях.

От друга страна, по отношение на просоциалните поведения, които частично се припокриват с моралния автотелизъм, ориентиран към другите, има метаанализи, които установяват, че присъства положителна зависимост между тях и състраданието към себе си (Liu et al. 2025).

4.2. Устойчивост и възстановяване от травмиращи събития

Ангажирането с просоциални поведения демонстрира положителна връзка според някои изследвания с устойчивостта и възстановяването от травмиращи събития (Esparza-Reig et al. 2022; Xu et al. 2024). При все това, отстояването на собствените морални ангажименти в качеството си на интегрална част от смисловата рамка би могло да се съпътства понякога и от преживяването на значителен дистрес, свързан с превъзможването на личните предпочитания и потребности, външните условия или допускането на конфронтации с особено неблагоприятни последици за собственото благополучие или физическо здраве (Baumeister et al. 2013). В този смисъл въпросът за отношенията между моралните стремежи и устойчивостта при излагането на

стресиращи събития може да се разглежда като по-слабо адресиран в емпиричната литература.

4.3. Перфекционизъм

Едно разграничение при перфекционизма може да се направи според присъствието на адаптивна разновидност, обвързана с поставянето на високи стандарти и предизвикателства в живота, без това да предполага неудовлетвореност от собственото представяне в различните ситуации; и неадаптивен перфекционизъм, обвързан например с изпитването на тревожност и осъдителност за собственото представяне или налагането на някакви сурови стандарти, без да се вземат предвид практическите ограничения, с които човек се сблъсква (Enns et al. 2002). Моралният автотелизъм може да се очаква да демонстрира различен тип зависимости с двете разновидности на перфекционизма.

5. Инструменти

5.1. Скала за състрадателност към себе си – кратка форма

Съставена е от 12 айтема, които във факторното решение на Неф кореспондират на 6 дименсии: милосърдие към себе си, осъдителност към себе си, общение с човечеството, изолация, съзнателност и свръхидентификация (Neff et al. 2019). Една алтернативна факторна структура, която намира емпирична подкрепа, разделя скалата на ортогоналните дименсии: състрадание към себе си и осъдителност към себе си (Kotera & Sheffield 2020). В настоящото изследване се използва българският превод на скалата, направен от Василева (2024).

5.2. Скала за когнициите, свързани с многомерния перфекционизъм

Включва 15 айтема, разпределящи се в три фактора в български условия: лични стандарти ($\alpha = 0,78$), съсредоточаване върху грешките ($\alpha = 0,83$) и преследване на съвършенството ($\alpha = 0,76$) (Rasheva 2016). Според резултатите на Рашева дименсията

лични стандарти се свързва с адаптивния перфекционизъм, докато съсредоточаването върху грешките корелира с неадаптивния перфекционизъм. Преследването на съвършенството демонстрира връзки и с двете форми.

5.3. Кратка скала за резилентност

Съдържа 6 айтема. Скалата демонстрира еднофакторно решение в рамките на резултатите на Карева, получени в български условия (Karova 2021). Вътрешната консистентност, съобщена от Карева, е алфа на Кронбах, $\alpha = 0,856$.

6. Процедура

След обсъждане със специалисти по морална философия, първоначално бяха формулирани 23 айтема, целящи да обхванат конструкта на моралния автотелизъм. В съдържателен план айтемите бяха организирани според насочеността към себе си или насочеността към другите, като в рамките на всяка от двете основни категории бяха формулирани айтеми, които да засягат свързаните с конструкта убеждения, стремежи и поведения.

Списъкът на предпочетените айтеми бе ревизиран и те бяха включени в онлайн формуляр със случайно разбъркване на айтемите, заедно със скалата за Перфекционизъм, Състрадание към себе си – кратка форма и Кратка скала за резилентност. За всички айтеми беше зададена ординална скала от 1 до 5. Събирането на данните се проведе през първата половина на м. април, 2024 г., чрез публикуването на линк за анонимно попълване в социалните мрежи.

7. Анализ на данни

Първоначално отговорите на изследваните лица бяха подложени на проверка за невнимателно попълване. След това извадката беше разделена на две равни пропорции на случаен принцип, без замяна на стойностите. За определяне на горната граница на факторите, които да се извлекат, бе предпочетен паралелният анализ на Хорн. За експлораторния факторен анализ бе

изпробван методът principal axis factoring. Изведената структура бе проверена в конфирматорната извадка чрез метода DWLS. След това в рамките на обединената извадка бе наложен с експлоаторни цели full-information факторен модел с graded response модела на Samejima (1969). За да се провери надеждността на скалата съответно бе изчислена емпирична надеждност.

Преди проверката на конвергентната и дивергентната валидност, адаптираните на български скали бяха подложени на ординални конфирматорни анализи.

За външната валидност бяха използвани робъстни бейсови корелации, с t-разпределение на Стюдънт, чрез Хамилтъновия Монте Карло алгоритъм (Kruschke 2015).

Всички анализи бяха проведени в R, като за целта бяха използвани библиотеките rstan, lavaan, mirt, psych и ggplot2.

8. Резултати

След преглед на изведените индекси на най-дълга последователност и средна последователност, както и изчислената интраиндивидуална вариация на ИЛ, бяха предварително премахнати 7 участника, оставяйки $N=300$ за последващите анализи.

8.1. Описателни статистики

Извадката, използвана в анализите, включва 164 жени и 136 мъже, на възрасти между 18 и 83 години. Около 80% от извадката попада в интервала 18-47-годишна възраст, като 30% от участниците са в категорията 18-23 години. Най-много участници съобщават за бакалавърска степен на образование (38%), следвани от магистър (29%), средно образование (27%), докторска степен (4%) и основно образование (1%).

8.2. Експлораторен IRT на скалата за морален автотелизъм

Експлораторният full-information бифакторен модел на скалата за морален автотелизъм показва приемливо съответствие с данните: $M2 = 38.91292$; $df = 34$; $p = 0.2580682$; $RMSEA =$

0.02198; SRMR = 0.0546; TLI = 0.996; CFI = 0.997. Емпиричната надеждност на общия фактор (g) е: $r_{xx} = 0.826$.

	g (θ)	S1 (01)	S2 (02)	S3 (03)	h ²
1. За мен е важно да направя света по-добро място.	0.648	0.241	–	–	0.478
2. Да бъда добър човек и да знам, че съм постъпил правилно, е важно за мен.	0.787	0.327	–	–	0.725
3. Опитвам се да върша добро независимо от външните трудности или пречки, които това може да ми създаде.	0.824	0.026	–	–	0.680
4. Чувствам някакво вътрешно удовлетворение, когато съм помогнал или защитил някого.	0.853	0.214	–	–	0.774
5. Обикновено заемам позиция да покажа подкрепа за хората, които са неспособни да се защитят пред останалите.	0.686	–	0.562	–	0.787

6. Силно реагирам, за да подкрепя хора, които биват обиждани или третираны несправедливо от останалите.	0.721	–	0.488	-	0.758
7. Да постъпиш като добър човек е достатъчна награда само по себе си.	0.729	–	0.146	–	0.553
8. Да се грижа за собственото си развитие и благополучие е важно за мен.	0.419	–	–	0.662	0.614
9. Стремя се да балансирам личните си интереси с правата на другите.	0.451	–	–	–	0.203
10. Стремя се да бъда най-доброто, което мога да съм.	0.593	–	–	0.502	0.604
11. Защиатавам правото си на добър живот независимо от трудностите, които срещам по пътя си.	0.636	–	–	0.477	0.632

Само един айтем показва слабо съответствие с модела, според S X2 таблицата. След преглед на предсказаните и действи-

телните стойности при отделните категории на отговорите обаче се взе решение да не бъде премахван от модела.

	S X2	Df	RMSEA	p
Mor1	45.767	35	0.032	0.105
Mor2	17.733	22	0.00	0.722
Mor3	26.225	13	0.025	0.242
Mor4	13.924	13	0.015	0.379
Mor5	50.572	28	0.052	0.006
Mor6	26.902	26	0.011	0.414
Mor7	25.051	22	0.022	0.295
Mor8	24.270	27	0.00	0.615
Mor9	29.345	36	0.00	0.776
Mor10	30.054	23	0.032	0.148
Mor11	14.140	22	0.00	0.896

8.3. Психометрични характеристики на скалите, използвани за конвергентна и дивергентна валидност

1. Скала за състрадание към себе си - кратка форма

В рамките на потвърдителния факторен анализ, изглежда като да е налице по-скоро приемливо съответствие по отношение на факторната структура, идентифицирана от Kotera & Sheffield.

Съответно RMSEA = 0.087; SRMR = 0.078; CFI = 0.946; TLI = 0.931. ω (отсъствие) = 0.737; ω (състрадание) = 0.717 и изведената според модела корелация между факторите: 0.096.

2. Кратка скала за устойчивост

Еднофакторната структура, идентифицирана от Карева и колеги в български условия, показва по-скоро приемливо съответ-

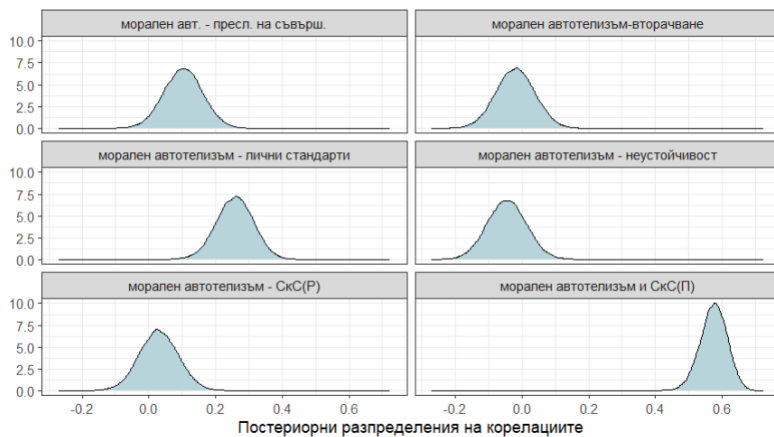
ствие с данните: CFI = 0.981; TLI = 0.969; SRMR = 0.06, макар че RMSEA = 0.11

Надеждността ϵ : $\omega = 0.79$

3. Скала за перфекционизъм

Скалата показва приемливо съответствие с факторната структура, установена от Рашева и колеги в български условия, след отчитането на остатъчната корелация на 14-ти айтем от под-скалата за съсредоточаване с фактора на преследването на свършенството. Съответно CFI = 0.997; TLI = 0.996; RMSEA = 0.033; SRMR = 0.054. Надеждността ϵ : ω (вгл. в грешки) = 0.708; ω (лични стандарти) = 0.837; ω (пресл. на свърш.) = 0.866

8.4. Постериорни разпределения на корелациите на су-ровите точки по морален автотелизъм с уаби-саби и адапти-раните на български скали

Фигура 1

Присъстват „значими“ резултати за връзките на моралния автотелизъм с наличието на състрадание към себе си и поставянето на високи лични стандарти, докато останалите корелации предоставят „неясни“ доказателства по отношение на нулевата хипотеза (фиг. 1).

Не бяха отчетени „значими“ различия в суровите точки по скалата за моралния автотелизъм по отношение на пол, образование или възраст на изследваните лица.

Обсъждане

Изведените зависимости са до голяма степен в съгласие с предварителните ни допускания. Относно структурата на скалата, експлораторният ни подход подсказа, че повечето разлики по айтемите върху себенасочеността и насочеността към другите може да се обяснят от общ фактор, който не отхвърля и присъствието на специфични фактори с по-малка обяснителна сила; т.е. двата аспекта на моралната насоченост изглежда като да не са в опозиция в тази извадка. Скалата демонстрира приемлива вътрешна консистентност.

По отношение на конвергентната и дивергентната валидност, макар и значителната положителна връзка с положителната дименсия от скалата за състрадание към себе си да се обяснява до голяма степен със съдържателната близост на част от айтемите, засягащи моралната насоченост към себе си, тя също така е в съгласие с изследванията за връзките между просоциалното поведение и състраданието към себе си. Положителните зависимости с подскалата за лични стандарти на перфекционизма (която е „значима“) и подскалата за преследването на съвършенството (за която присъстват по-скоро „неясни“ доказателства за положителна корелация, с оглед на данните и критерия, предпочетен от нас), биха могли да се отдадат на това, че моралният автотелизъм е агентно ориентиран конструкт, свързан с целеполагането и оказването на промяна в средата. Този аспект не присъства при подскалата за съсредоточаването в грешките, тъй като тя обхваща не толкова поставянето или преследването на цели чрез собствените действия, а по-скоро правенето на оценка или афективна реакция спрямо последиците от собствените действия. Нещо повече, подобно на отрицателната подскала на състраданието към себе си, подскалата за вторачването в грешките засяга конкретно отрицателната оценка или реакция в резултат

на настъпилите грешки и в този смисъл едно основателно допускане, е, че моралният автотелизъм е вероятно да няма отношение към отсъствието на състрадание към себе си или отрицателната реакция на собствените грешки.

От друга страна, може да се каже, че резултатите по отношение на перфекционизма са в рамките на предварително очакваното, доколкото те подсказват, че моралният автотелизъм демонстрира диференциация между обхванатите в настоящия анализ аспекти на адаптивния перфекционизъм и неадаптивния перфекционизъм – постериорното разпределение на съсредоточаването в грешките (израз на неадаптивен перфекционизъм) е разположено предимно около нулата, а 95% плътностен интервал на преследването на съвършенството обхваща нулата (в българската извадка на Рашева подskalата демонстрира значими връзки и с двете форми на перфекционизма).

Не на последно място, разположението на постериорното разпределение на устойчивостта на стрес около нулата би могло да се разглежда като индикация, че моралният автотелизъм се диференцира от ангажираността с просоциални поведения, която демонстрира подобна зависимост като цяло.

Заклучение

Резултатите подсказват възможността за извеждането на общ фактор на моралния автотелизъм с принос, който надхвърля приносите на специфичните. Докато резултатите за конвергентната и дивергентната валидност са в съгласие с очакваното, следва да се отчете, че настоящият анализ не взема предвид потенциалните приноси на едни или други опосредстващи променливи, но и не позволява пренебрегването на възможността получените от нас зависимости да са обект на емпирични артефакти, произтичащи например от ограниченията на извадката ни или наличието на уклони в отговарянето при част от изследваните лица. Подобни неясноти са подходящ въпрос за бъдещи изследвания.

БИБЛИОГРАФИЯ / BIBLIOGRAPHY

Arvanitis, A., & Stichter, M. „Why being morally virtuous enhances well-being: A self-determination theory approach“. *Journal of Moral Education*, 52(3): 362–378, 2023. <https://doi.org/10.1080/03057240.2022.2066640>

Banicki, K. „The character–personality distinction: An historical, conceptual, and functional investigation“. *Theory & Psychology*, 27(1): 50–68, 2017. <https://doi.org/10.1177/0959354316684689>

Bauman, C. W., McGraw, A. P., Bartels, D. M., & Warren, C. „Revisiting External Validity: Concerns about Trolley Problems and Other Sacrificial Dilemmas in Moral Psychology: External Validity in Moral Psychology“. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(9): 536–554, 2014. <https://doi.org/10.1111/spc3.12131>

Baumeister, R. F., Vohs, K. D., Aaker, J. L., & Garbinsky, E. N. „Some key differences between a happy life and a meaningful life“. *The Journal of Positive Psychology*, 8(6): 505–516, 2013. <https://doi.org/10.1080/017439760.2013.830764>

Burton-Chellew, M. N., & Dunbar, R. I. M. „Hamilton’s rule predicts anticipated social support in humans“. *Behavioral Ecology*, 26(1): 130–137, 2015. <https://doi.org/10.1093/beheco/aru165>

Christensen, J. F., & Gomila, A. „Moral dilemmas in cognitive neuroscience of moral decision-making: A principled review“. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(4): 1249–1264, 2012. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2012.02.008>

Conway, P. 2018. „The core of morality is the moral self“. In: *Atlas of moral psychology*. The Guilford Press.

Dahl, F. A., & Oftedal, G. „Trolley Dilemmas Fail to Predict Ethical Judgment in a Hypothetical Vaccination Context“. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 14(1): 23–32, 2019. <https://doi.org/10.1177/1556264618808175>

Enns, M. W., Cox, B. J., & Clara, I. „Adaptive and maladaptive perfectionism: Developmental origins and association with depression proneness“. *Personality and Individual Differences*, 33(6): 921–935, 2002. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00202-1](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00202-1)

Esparza-Reig, J., Martí-Vilar, M., González-Sala, F., Merino-Soto, C., & Toledano-Toledano, F. „Social Support and Resilience as Predictors

of Prosocial Behaviors before and during COVID-19“. *Healthcare*, 10(9): 2022. <https://doi.org/10.3390/healthcare10091669>

Feldman, G. „Making sense of agency: Belief in free will as a unique and important construct“. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(1): 2017. <https://doi.org/10.1111/spc3.12293>

Fleeson, W. „Moving personality beyond the person-situation debate: The challenge and the opportunity of within-person variability“. *Current Directions in Psychological Science*, 13(2): 83–87, 2004. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00280.x>

Frankl, V. E. 2006. *Man's Search for Meaning*. Beacon Press.

Frimer, J. A., Walker, L. J., Lee, B. H., Riches, A., & Dunlop, W. L. „Hierarchical Integration of Agency and Communion: A Study of Influential Moral Figures“. *Journal of Personality*, 80(4): 1117–1145, 2012. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2012.00764.x>

Frimer, J., Walker, L., Dunlop, W., Lee, B., & Riches, A. „The Integration of Agency and Communion in Moral Personality: Evidence of Enlightened Self-Interest“. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101: 149–163, 2011. <https://doi.org/10.1037/a0023780>

Gawronski, B., & Beer, J. S. „What makes moral dilemma judgments „utilitarian“ or „deontological“?“. *Social Neuroscience*, 12(6): 626–632, 2017. <https://doi.org/10.1080/17470919.2016.1248787>

Genschow, O., Cracco, E., Schneider, J., Protzko, J., Wisniewski, D., Brass, M., & Schooler, J. W. „Manipulating Belief in Free Will and Its Downstream Consequences: A Meta-Analysis“. *Personality and Social Psychology Review*, 27(1): 52–82, 2023. <https://doi.org/10.1177/10888683221087527>

Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. „Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism“. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47: 55–130, 2013. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407236-7.00002-4>

Greene, J. D. „Dual-process moral judgment beyond fast and slow“. *Behavioral and Brain Sciences*, 46: 2023. <https://doi.org/10.1017/S0140525X22003193>

Hilbig, B. E., Moshagen, M., Thielmann, I., & Zettler, I. „Making rights from wrongs: The crucial role of beliefs and justifications for the expression of aversive personality“. *Journal of Experimental Psychology: General*, 151(11): 2730–2755, 2022. <https://doi.org/10.1037/xge0001232>

Hume, D. 2009. *A treatise of human nature*. Oxford University Press.

Jennings, P. L., Mitchell, M. S., & Hannah, S. T. „The moral self: A review and integration of the literature“. *Journal of Organizational Behavior*, 36: 2015. <https://doi.org/10.1002/job.1919>

Kahane, G., Everett, J. A. C., Earp, B. D., Caviola, L., Faber, N. S., Crockett, M. J., & Savulescu, J. *Oxford Utilitarianism Scale* [Dataset]. <https://doi.org/10.1037/t66969-000>

Kareva, R. „The Brief Resilience Scale (Brs) in Bulgarian: Assessing The Ability to Bounce Back From Adverse Events“. *Psychological Research (in the Balkans)*, 24(1): 2021. <https://journalofpsychology.org/index.php/1/article/view/16>

Kaufman, S. B., Yaden, D. B., Hyde, E., & Tsukayama, E. „The Light vs. Dark Triad of Personality: Contrasting Two Very Different Profiles of Human Nature“. *Frontiers in Psychology*, 10: 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00467>

Kerstein, S. 2024. „Treating Persons as Means“. In: The Stanford Encyclopedia of Philosophy. E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/persons-means/>

Kotera, Y., & Sheffield, D. „Revisiting the Self-compassion Scale-Short Form: Stronger Associations with Self-inadequacy and Resilience“. *SN Comprehensive Clinical Medicine*, 2(6): 761–769, 2020. <https://doi.org/10.1007/s42399-020-00309-w>

Kruschke, J. K. 2015. *Doing Bayesian data analysis: A tutorial with R, JAGS, and Stan* (Edition 2). Academic Press.

Levy, M., & Lo, A. W. „Hamilton’s rule in economic decision-making“. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(16): 2022. <https://doi.org/10.1073/pnas.2108590119>

Littman-Ovadia, H., Dubreuil, P., Meyers, M. C., & Freidlin, P. „Editorial: VIA Character Strengths: Theory, Research and Practice“. *Frontiers in Psychology*, 12: 2021. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.653941>

Liu, X., Li, J., & Chen, X. „Does compassion for oneself extend to prosocial behavior for others? Examining the relationship between self-compassion and prosocial behavior using multilevel meta-analysis“. *Personality and Individual Differences*, 237: 2025. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2025.113047>

Mansfield, E. D., & McAdams, D. P. „Generativity and Themes of Agency and Communion in Adult Autobiography“. *Personality*

and *Social Psychology Bulletin*, 22(7): 721–731, 1996. <https://doi.org/10.1177/0146167296227006>

Matsuba, M. K., & Walker, L. J. „Young Adult Moral Exemplars: The Making of Self Through Stories“. *Journal of Research on Adolescence*, 15(3): 275–297, 2005. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2005.00097.x>

Michael Furr, R., Prentice, M., Hawkins Parham, A., & Jayawickreme, E. „Development and validation of the Moral Character Questionnaire“. *Journal of Research in Personality*, 98: 2022. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2022.104228>

Moretto, G., Walsh, E., & Haggard, P. „Experience of agency and sense of responsibility“. *Consciousness and Cognition*, 20(4): 1847–1854, 2011. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2011.08.014>

Neff, K. D., Tóth-Király, I., Yarnell, L. M., Arimitsu, K., Castilho, P., Ghorbani, N., Guo, H. X., Hirsch, J. K., Hupfeld, J., Hutz, C. S., Kotsou, I., Lee, W. K., Montero-Marin, J., Sirois, F. M., de Souza, L. K., Svendsen, J. L., Wilkinson, R. B., & Mantzios, M. „Examining the factor structure of the Self-Compassion Scale in 20 diverse samples: Support for use of a total score and six subscale scores“. *Psychological Assessment*, 31(1): 27–45, 2019. <https://doi.org/10.1037/pas0000629>

Rasheva, M. „Българска версия на мултидименсионален метод, измерващ перфекционистични когнитивни“. *Психологични изследвания*, 19(2): 5–14, 2016. // **Rasheva, M.** „Balgarska versiya na multidimensionalen metod, izmervasht perfektsionistichni kognitsii“. *Psihologichni izsledvaniya*, 19(2): 5–14, 2016.

Robinson, J. S. *The Consequentialist Scale: Elucidating the Role of Deontological and Utilitarian Beliefs in Moral Judgments*. <http://hdl.handle.net/1807/33868>

Samejima, F. „Estimation of latent ability using a response pattern of graded scores“. *Psychometrika Monograph Supplement*, 34: 100–100, 1969.

St Quinton, T., Trafimow, D., & Genschow, O. „The role of free will beliefs in social behavior: Priority areas for future research“. *Consciousness and Cognition*, 115: 2023. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2023.103586>

Strohming, N., & Nichols, S. „The essential moral self“. *Cognition*, 131(1): 159–171, 2014. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2013.12.005>

Xu, D., Li, Y., & Ye, Y. „Turning pain into strength: Prosocial behaviours in coping with trauma“. *European Journal of Psychotraumatology*, 15(1): 2024. <https://doi.org/10.1080/20008066.2024.2330302>